

Aynı olay, izlendiğinde, yaşandığından farklı olabiliyor. Güz Sancısı filmini görünce bu geldi aklıma. 1955'nin bir gecesinde birden gelip sinen acıda, ne romantizm vardı, ne bir güzellik, ne müzik, ne bir plastik ahenk, ne de sevgi. Aşk o gece çok uzaklardaydı. Kalabalık kaba bir güç kırdı, yıktı, yaktı, yağmaladı, ve hele korku ve umutsuzluğu yüreklere saldı. Olayı yaşayan ben, bu olayı bir sonbahar acısı olarak hatırlarım, güz sancısı gibi değil.

Güz Sancısı romanını oldum olası beğenmemiştim. 1994 yılında yayınladığım eleştiride romanın milli gururu incitmemeye çalışan (aslında pohpohlayan) yaklaşımını yermiştim (Toplumsal Tarih dergisi, Nisan). Bu romana göre ülkede her şey çok çok güzelmiş! Farklı etnisiteden insanlar bir arada uyum içinde yaşıyormuş. Azınlıkların kadınları ise cinselliği hovardaca sunuyormuş ideal Türk erkeklerine. Buna aşk deniyormuş. Bu kadınların çoğu fahişeymiş. Rum madam örneğin, 'Tatavla'dan getirdiği kıvrak Rum kızların kendi ırkının mükemmel hususiyetlerini pazarlardı'. Romanda kurnaz bir Rum manav görüyoruz ve Hacı Kâmil Efendiye çılgınca vurulmuş Madam Rhea'yı. 6/7 olayları patlak verince de her azınlıktan vatandaşın yanında koruyucu melek rolünde Türkler varmış. Bu destek için minnet duyarlar azınlık üyeleri. Belki borçlu da çıkıyorlar sonunda çünkü ülkeyi terk ettiklerinde gözleri o 'güzel adamlarda' kalmıştır. İlginçtir, saldırganlar kimlerdi anlamıyoruz. Gaipten gelmişler diyessin gelir. Ne amaçları belli, ne inançları. Tek o meleklerle onlara aşık o hafif meşrep kadınlar kalıyor aklımızda sonunda, romanı okuduğunuzda.

Demek ki olayı izlemiş olan yazar yalnız bunları görmüş. Ne yıllarca körüklenmiş husumeti, ne azınlıkları yok etme planlarını ve uygulamalarını, ne önyargıları, ne olaylardan hemen öncesindeki kışkırtmaları. Ne de o gece devletin bütünüyle eksikliğini yaşamış azınlıkların paniğini, ne de olaylardan sonra yaşanan ekonomik sıkıntılarını, güvensizliklerini. Ne de o yıllarda eleştirel bir sesin aydınlar arasında yükselmemiş olmasını. Olayı yalnız izlemekle yetinenlerin bu kadarını görmüş olmaları olayı yaşamışların sonbahar acısını katmer katmer artırıyor.

Filmde bu eksikliklerin büyük bölümü korunuyor. Feci olaylar oluyor, ama yalnız bir tek sokakta. Bütün İstanbul'u kapsayan, kiliseler ve okullar dahil her yana yayılmış geniş icraatı filmin seyircisi görmüyor. Ne de saldırganların neşe dolu yüzlerini. Kötü, küçük bir grubun marifetini izliyoruz. Siyasi boyut Kıbrıs'la sınırlı kalmış. Azınlık kadınlarının stereotipleri konusunda hayal gücü ise, romanı da aşmış: Rum fahişenin 'ırkına özgü mükemmel hususiyetlerini pazarlayan' bu kez kendi büyük annesidir. Son cümledeki Rum kelimesini Türk ile değiştirin bütün mevsimleri kapsayan bir sancının siteminin ne mene bir şey olduğunu herhalde hissedersiniz. Sanat işte öyle bir şeydir: en feci bir olayın (bir yangının örneğin) 'güzel' (ödül alan) bir fotoğrafını sergileyebilir.

Filmin melo olması, gerçekçi olmaması, yaratıcı hayal gücüne dayalı bir kurgu olması bir 'haktır'. Sanatkarın sanat eserini gerçekleri ekrana aktaran bir dokümanter gibi biçimlendirmemesi geçerli bir seçeneğidir. Ama doğal olarak bu tür yaklaşımlar seçildiğinde, eleştirmen de yaşanmış tarihi bir olayla film arasındaki uzaklığı dile getirmesi de hakka dönüşmekte. Film 6/7 Eylül olaylarını anlatmamakta, yaratıcının çok özel algılamasını ekrana getirmektedir. Örneğin, filmde sezilen bir yanda milliyetçi/ırkçı öte yanda milliyetçi karşıtı (ya da sol) güçlerin çatışması, veya yasa dışı ve devletle ilişkili karanlık bir yapılanma bir anakronizmdir. Bugünkü Türkiye'yi anımsatmaktadır. 1955 olayları sırasında bu tür bir çatışma yaşanmamıştı, bu bağlamda iyiler ve kötüler karşı karşıya gelmemişti. Böyle bir karşıtlık toplum içinde bugün vardır, ve film, 6/7 Eylül olaylarını konu olarak seçip yorumlayarak, bugünün toplumsal çatışmada dolaylı bir biçimde taraf olmaktadır.

Filme bu açıdan baktığımızda, bu sanat yapıtının olumlu yanlarını görmeye başlarız. Bugünün toplumu (sanatçısı ve seyircisiyle) genel olarak bu tür kavgaları ve dışlamaları istememektedir. Uyumu, farklılığın kabulünü, çok kültürlülüğe açık toplumu özlemektedir. Güz Sancısı böyle bir özlemin parodisidir. Bir yanda, tatsız mı tatsız yabancı düşmanlığını kabul etmekte, ama öte yanda olayı olduğu gibi kabul da edememektedir. Film, geçmişin başka türlü olmuş olmasını içten içe dileyenin bir isteğidir, muradıdır. Bir 'keşke' ifadesidir. Geçmişimizin başka türlü olmasını bugün istiyor olmamız aslında eleştirel bir yaklaşım sayılabilir Geçmiş bütünü eksiklikleriyle kabul edemememiz ve olayları 'güzelleştirmemiz' ise bu eleştirinin sınırlı kaldığının işaretidir.

Filmin sınırlı da olsa olumlu yanı bu noktadır. Milli tarihin kıvanç kaynağı bir efsane gibi öğretildiği ortamda, özellikle filmin sonunda eklenen fotoğraflarla, bu yapıtın ezber bozan bir yanı var. Ancak stereotiplerin varlığı ve geçmişle hesaplaşmanın gerçekçi bir temel üzerinde yapılmamış olması ezberin tam bozulmadığının işaretidir. Film ideolojik açıdan iyi niyetlidir. Ama Samuel Johnson'a yakıştırılan 'cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla döşelidir' sözü sancımıza uymakta. Gerçek bir hesaplaşmaya direnç çok karmaşık bir olaydır: olayları tanımamak, tanımak istememek, dile getirme korkusu (tepkilerden kaçınmak), kimliğimizi zedeleme duyarlılığı ve kaygısı, empati eksikliği gibi faktörler etkili olabiliyor. Sonunda tarih bir by-pass yordamıyla bir tuhaf aşk olayına dönüşebiliyor.

Kaçırılan bir fırsattı bu çalışma. Aynı kadronun yapıtı olan Salkım Hanımın Taneleri'ni (filmini, romanını değil) beğenmiştim. Güz Sancısı filmi bana çekici gelmedi. Tarih ve gerçeklik yanı bir yana, sanat yapıtı olarak da inandırıcı olmayan, mesajı belirsiz ve hatta anlamsız, senaryosu kopukluklar içeren bir yanı var. Ama çizmeden yukarı çıkmadan filmin bu yanını uzmanlarına bırakayım.

*